

W stronę nowego materialnego standardu niezależności sądownictwa w UE?
Konstytucyjne studium porównawcze i empiryczne reakcji polskich i rumuńskich sądów na rozwój orzecznictwa TSUE i ETPC.
(streszczenie popularnonaukowe)

1. 23.11.2023 r. Europejski Trybunał Praw Człowieka (ETPC) wydał orzeczenie w długo oczekiwanej sprawie *Wałęsa p. Polsce*. Jednogłośnie stwierdził, że Polska naruszyła prawo do niezawisłego i bezstronnego sądu ustanowionego ustawą. Ponadto, ETPC stwierdził, że naruszenie wynikało z problemów systemowych związanych z reformami sądownictwa. Z jednej strony, ze względu na swój pilotażowy charakter można powiedzieć, że wyrok kończy serię polskich spraw dotyczących niezawisłości sędziowskiej. Z drugiej strony, wyrok jedynie potwierdza kierunek obrany kilka lat temu przez ETPC i zamiast zakończyć, otwiera nowy rozdział w debacie na temat niezależności sądownictwa. Nowe przepisy prawną muszą, wszakże wykonać wyrok na poziomie krajowym, co samo w sobie niesie nowe wyzwania. Sądy krajowe muszą też zastosować wyrok, co może skutkować nowym podejściem do niezawisłości sędziowskiej. Wreszcie orzeczenie i inne podobne sprawy muszą zostać przeanalizowane przez badaczy prawa konstytucyjnego. Analogiczną sytuację możemy zaobserwować w zakresie prawa unijnego. Po serii wyroków dotyczących niezawisłości sędziowskiej w Polsce oczekuje się, że Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE) rozstrzygnie sprawę *Komisja p. Polsce*. Dotyczy ona pierwszeństwa prawa unijnego przed Konstytucją oraz problemu braku niezależności Trybunału Konstytucyjnego w Polsce. W międzyczasie ustawodawcy krajowi (m.in. w Polsce i Rumunii) reformują systemy sądownictwa. Ponadto TSUE zaczął rozstrzygać sprawy dotyczące niezależności i niezawisłości rumuńskich sędziów. Jednocześnie w innych systemach prawnych pojawiły się nowe wyzwania praktyczne i prawne dot. zagwarantowania niezależności (np. w Hiszpanii i we Włoszech). Do TSUE wpływają więc kolejne sprawy. Można spodziewać się też kolejnych zmian ustawodawstwa powodowanych orzecznictwem TSUE. W konsekwencji, kwestia niezawisłości sędziowskiej i niezależności sądownictwa jest obecnie nie mniej istotna niż wtedy, gdy weszły w życie ostatnie reformy sądownictwa. Dlatego projekt badawczy jest zorientowany na przyszłość, a nie tylko zanurzony w dotychczasowym orzecznictwie.

2. Celem projektu jest analiza zakończonych, zainicjowanych już i oczekiwanych na rozstrzygnięcie spraw przed TSUE i ETPC dotyczących niezależności sądownictwa. Projekt będzie również badać orzecznictwo najwyższych instancji krajowych (sądów konstytucyjnych i najwyższych) oraz ich reakcji na rozwój sądownictwa europejskiego w zakresie dot. niezależności sędziów. Projekt ma odpowiedzieć w szczególności na następujące pytania: (a) Jak dziś rozumiemy niezawisłość sędziowską w świetle orzecznictwa TSUE i ETPC? (b) Jaka jest konstytucyjna reakcja na rozwój sytuacji w Europie? (c) Jakie są przyczyny i zakres oporu sądów konstytucyjnych w Polsce i Rumunii wobec TSUE i ETPC? (d) Czy krajowe sądy najwyższe sumiennie podążają kierunkiem wyznaczonym przez TSUE i ETPC w kwestiach dot. niezawisłości? (e) Ile definicji i kontekstów zastosowań niezawisłości sędziowskiej można znaleźć w wyrokach ETPC, TSUE czy Trybunału Konstytucyjnego?

3. Projekt łączy zastosowanie metod empirycznych w prawie (tj. systemowej analizy treści oraz wywiadów z sędziami) z metodami klasycznymi dla nauki prawa (tj. metodą dogmatyczną i porównawczą). Zamiast jednak podążać abstrakcyjną (odgórną) definicją niezawisłości i niezależności, projekt przyjmuje oddolną perspektywę analizy (tj. zaczyna od tego jak rozumie się niezależność i niezawisłość sędziowską oraz w jakim kontekście sądy i sędziowie jej używają). Taka kombinacja metod powinna pozwolić uzyskać aktualne i realistyczne wnioski na temat rozumienia przez sądy niezależności i niezawisłości. Umożliwi też krytyczną ocenę orzecznictwa oraz pomoże w określeniu bieżących wyzwań na poziomie krajowym i ponadnarodowym. Z jednej strony, zaproponowane połączenie tradycyjnych metod pozwala skupić się na klasycznie postrzeganym prawie poprzez opisywanie, analizowanie, ocenianie i komentowanie spraw sądowych i przepisów prawnych. Z drugiej strony, zastosowanie metod empirycznych, głównie systemowej analizy treści, przesuwa punkt ciężkości projektu w stronę podejścia realistycznego, a co najistotniejsze: replikowalnego.

4. Projekt koncentruje się na orzecznictwie europejskim oraz orzecznictwie w dwóch krajach (Polsce i Rumunii). Oba kraje łączy wspólne doświadczenie transformacji konstytucyjnej ostatniej dekady XX wieku. Stoją też przed nimi podobne wyzwania związane z niezawisłością sądów, jak wykazało to rzecznictwo TSUE. W obu państwach doszło też ostatnio do reform systemów sądownictwa. W obu też sądy konstytucyjne zaczęły otwarcie kwestionować pierwszeństwo prawa UE oraz unijne postrzeganie niezawisłości.

5. Projekt ma przynieść rezultaty o charakterze opisowym, interpretacyjnym, empirycznym i normatywnym. Z jednej strony, umożliwi monitorowanie zmian w zakresie postrzegania niezależności sądów przez same sądy. Z drugiej strony, wyniki projektu mogą być pomocne dla innych badaczy śledzących podobne orzecznictwo w innych krajach UE.